

Tátramúzeumban levő dombormű kép, mely apró fa és fenyőfácskákból összerakva, az egész Tátra-hegység tömegét bemutatja.

A dombormű-képek után vezethetjük csak reá a gyermeket a valódi térkép használatára. A dombormű-kép színezéséből már megtanulta a térkép színeinek megkülönböztetését és a dombormű árnyékjátékából megtanulja, hogy a magasabb hegyek, a meredekebb oldalak sötétebbek. Megkönnyítik az átmenetet a most már közforgalomban levő kézi dombormű-térképek vagy a dombormű-térképekről vett fényképek.

A térképek mellett száz meg száz apró szemléltető eszköz áll az ügybuzgó tanító rendelkezésére, de legbecsesebbek azok, melyeket ő maga, vagy tanítványai vele együtt készítenek. Használjuk föl ezeket minél nagyobb körben a földrajzi tanítás élénkítésére és bizonyára meg fog szünni az a panasz, hogy a földrajz a gyermek memóriáját terheli, vagy, hogy a földrajz unalmas tantárgy.

(Debreczen.)

SZÁNTÓ SÁMUEL.

IRODALOM.

A szülőföld, vagyis a földisme tananyagának óránkénti tárgyalása a népiskola III. osztályában. Az «Ung-beregmegyei róm. kath. néptanító-egyesület» által jutalmazott pályamű. Irta: *Lewandowski István*, róm. kath. néptanító, Ungvárott. Ára egy korona. (Ungvár 1893, Lévai Mór kiadása.)

Utmutatónak, sőt mondhatni vezérkönyvnek szánt, derék kis könyvecske fekszik előttem, melyet jó tulajdonságai — hibái daczára — méltóvá tesznek arra, hogy néptanítóink figyelmébe, gondjaiba ajánljam. A szerző helyes elvből indul ki a földrajz tanításánál. Kezdi a gyermekhez legközelebb álló dolgok ismertetésével s lassankint megy át a közvetlen környezetből a távolabb álló dolgokra s így fokónként vezeti be a tanulót előbb szülőföldre, annak környéke, vármegyéje, majd a haza s a körülötte fekvő országok, végül a földisme általános fogalmainak ismeretébe. A könyv a tanító kezébe van szánva, nem pedig a gyermekébe s így használata, illetőleg a benne foglalt anyagnak miként való felhasználása a tanító tetszésére van bízva. Azaz, hogy a szerző előre kiszabja minden egyes órának anyagát s az egész tartalom órák szerint tárgyalandó szakaszokra van osztva. Ezt nem tartom egészen helyesnek, mert nem tartom előre meghatározhatónak azt, mennyit végezhet a tanító egy óra alatt. Ez mindenkor az anyag minőségétől s a gyermek felfogó képességétől függ, valamint attól is, hány gyermeket foglalkoztat a tanító, mert minél nagyobb a tanulók száma, annál többet kell fel-

szóltania, ha arról — miként értették meg kérdéseit, magyarázatait — alaposan meg akar győződni. S ez esetben a könyvben foglalt egyes órákra kiszabott fejezetek, kikerekített egészek vagy rövidséget vagy toldást szenvednek s így értékükből veszítenek. Helyesebb szerintem nem órák, hanem tárgyi körök szerint végezni a tanítást; így a tanító könyvben készíthet előre egy-egy órára szánt anyagot. A könyvben magában is az egyes órákra szánt anyag nagysága nagyon változó, vagy hosszabb vagy rövidebb a tárgy szerint, tehát megfordított rendben akar a tanító segítségére lenni. Enyhíti azonban e tévedését az a körülmény, hogy az órák beosztása mellett a tárgyi kör rendezéséről sem feledkezik meg, de ezt csak másodsorban teszi.

Egy másik tévedés azon nézete, hogy «a tanító óvakodjék a reál-tárgyak, tehát a földrajz tanításánál is *bármily kitünő, pályadíjat nyert s kitüntetett és gyakorlatilag írt tankönyvet a gyermek kezébe adni és pedig azért, mert azok egytől-egyig nem a gyermek kezébe valók* (4—5. lap). Ezt az állítását nem fogadom el. A szülőföld ismertetésénél még el lehet a tanító könyv nélkül, mert ott a gyermek szemléletére alapítja a tanítást s itt csakugyan helyesebb, ha nem «könyvből tanul-tat» — hanem hogy ott, a hol a gyermek előtt teljesen ismeretlen, új dolgokról van szó, könyv nélkül boldoguljon, nem tudom elhinni. Igaz, hogy a helyes térkép-olvasás már nagy haladás, de ezt sem teheti könyv segítségével nélkül; a gyermek a III. osztályban még nem képes annyi idegen szót, helynevet eszében tartani, hogy a tanító szavai után otthon maga is elismételhetné s a térképen megtalálva, elméjébe véshezné, annál is inkább, mert nem kívánható tőle, hogy a térkép jelei- és méreteinél a valóságról megfelelő fogalmat alkothasson magának. Azért hát ne vegyük ki egészen a gyermek kezéből a tankönyvet.

Az órák keretén belül foglalt anyag tárgyalására nincs megjegyzésem. Egész helyesen az iskola-termen, ebben a tanulón kezd a hely meghatározását, a világtájak, határok tárgyalását s ábrázolja azt a táblán, vagy a gyermekek által palatáblájukon. Szemléltet, méréseket végeztet, kivezeti őket az udvarra, a község határára s a mit velök megértett, azt térképen is bemutatja. Helyesen tárgyalja a földrajzi, politikai beosztást, meghatározást, az általános alapfogalmakat, s ha itt-ott oly meghatározást ad is, mely nem a kijelölt osztály tanulóinak ajákára való, hanem jóval idősebbeknek, ez nem lényeges hiba, mert hiszen a kérdések mikénti föltevése a tanító stílusától függ. Én semmi esetre sem beszelnék ily módon: «ha már most egyik másik . . . jobb . . . bal kezét vízszintesen kinyújtja, megkapja ugyanazon *képletet*, melyet multkor a tanterem talajára és az iskola táblájára rajzoltam . . .» stb. (15. l.) vagy egy kijelentés után «Hogy miért van ez így? *ezt majd később részletesen megmagyarázom*» (11. l.), (65. l.); vagy mindjárt magyarázzon,

vagy ne tegye kíváncsivá a gyermeket, a nélkül, hogy kíváncsiságát kielégítené. «Ez a négy *hely* vagy *táj*, világtájaknak is neveztetik» — (12. l.), talán csak a *táj* és nem a *hely* is. A *táj* fogalom köre általánosabb, mint a *helyé*. — Vagy «Azonnal meglátjuk, hogy az eddig előadottakat *ki és mennyire fogta fel*» . . . stb.

Ilyen, a gyermek beszédmódjának meg nem felelő hang több helyen előfordul; s hiba az is, hogy a meghatározásoknál, definícióknál nagyon is kategorikus kifejezésekkel él; ezeket nem minden gyermek fogja megérteni, a városi jobban, a falusi alig. — Általában, mihelyt a gyermeknél műkifejezést használunk, könnyen veszélyeztetjük vele az értelmes tanulást. — A megye, ország határainak, vagy is a határ fogalmának meghatározásánál abstract dolgot ad a tanuló elé (pl. a 23. l.), a mit a III. elemi osztályban korainak tartok.

Nem helyes a munkában az sem, hogy tulajdonképeni összefoglalást a bizonyos szakaszok végén nem végeztet. Van ugyan egy-két órai anyag után a már megbeszéltek általános ismétlése, de csak órák által megszakított vagy szétesztott kisebb részeké. Nagyobb összefoglalás pedig a fejezetek után épen úgy szükséges, mint a kisebb részek után, mert máskép nem lesz az elvégzett anyag tartósan megörökítve. — S végül, hogy a hibákkal készen legyek, még azt említem fel, hogy a könyv, bár általános akar lenni, mégis inkább alkalmas kisebb községek iskoláinál való használatra, mint a városiaknál, mert a városi gyermek fogalomköre sokkal dúsabb, s így sok felesleges kérdést hallana, ha a könyv szerint oktatnók, — oly kérdéseket, melyekre a felelet tudást legtöbb gyermek természetesnek, s így a kérdést szószaporításnak tekintetné.

A methodikai tárgyalás sorrendjére — mivel a könyvnek nem bevallott célja volt vezérkönyvül szolgálni, hanem utmutatóul — nincs különös súly helyezve, de elég helyesen és következetesen tartja meg mindenütt. Az is dicsérendő, hogy a földisme legáltalánosabb fogalmait nem különválasztva, hanem főleg olvasmányok kapcsán a rendes tanítás keretébe beillesztve adja elő. Térképre gyakran utal, mindenkor előbb a szemlélt dolgok tárgyalása, lerajzolása után, a mikor a gyermekek már fogalmat nyertek az előadott, lerajzolt dologról. Felesleges adatokkal, számok, mennyiségek meghatározásával nem terheli a gyermek elméjét, bár néha jó volna valamit tennie erre nézve. Jobb azonban, ha nem teszi, mintha nagyon is sokat tenné. Lakosság száma, terület, hegyek magassága, nagy számokban kifejezve, nyomasztólag hat a kis gyermek elméjére. Ráér erre később, ha szükséges lesz, vagy ha tovább tanul.

Az elsoroltakban főlemeltett hibák mellett, melyek nem nagyon lényegesek, a könyvet jónak, használhatónak tartom, de szükségesnek vélem újabb kiadásnál ethnographiai adatokkal való kibővítését, mert

ez elkerülte a szerző figyelmét, pedig nélkülözhetetlen. — Nemcsak iskolákban, hanem magánhasználatra is alkalmas; ha a családban a viszonyoknak megfelelő átalakítással használják, hasonló szolgálatot tehet, mint az ügyes tanító kezében.

Végül még egyet akarok megjegyezni. A szerzőnek az előszóban vallott elvei nem mindenkor felelnek meg az általános felfogásnak és tapasztalatnak. Mert nem áll pl., hogy a jó eszű gyermek csak bevágja a leczkét, s tartalmát nem veszi át értelmébe. Igen is átveszi, de nem elégszik meg annyival, hanem a tanító által történő kibővítésre szorúl. Azért hát egyéni szabályt általánossá tenni nem tanácsos, pedig az előszóban a szerző ilyenformán jár el. Szerencséjére keveset alkalmazza a műben, így nem rontja annak értékét.

SZERÉNYI KÁROLY.

ÚTBAIGAZÍTÁSOK, ÉSZREVÉTELEK.

Válasz az 5. kérdésre. Midőn az 1890. évi 51,730. sz. miniszteri rendelet újolag meghagyta, hogy a középiskolai vallásoktatás *hitfelekezeti különbség nélkül* az intézeti épületben tartandó és esetleges eltérő intézkedés a minisztériumnak mindig tudomására hozandó, több nem-állami és kathi. középiskola részéről mozgalom indult ki a végből, hogy ott, hol nem-állami és állami középiskolák működnek egymás mellett, az előbbi intézetnek nem saját felekezeti tanulói az állami intézetben nyerjenek hitoktatást, a mi el is rendeltetett. Kérdés: helyes-e ezen intézkedés *elvi szempontból*? Felelet: nem, mert a vallástan rendes tantárgy lévén, melyet rendes vagy legalább is elfogadott hitoktatók tanítanak, minden erre vonatkozó jog és kötelesség az anyaintézetet illeti meg. De nem hagyható figyelmen kívül még azon nevelési és erkölcsi hátrány sem, mely az ilyen különválasztó, sőt talán kiküszöbölő eljárás révén a szülőknél és érettebb tanulóknál elébb-utóbb jelentkezik. — *Fegyelmi* tekintetben sem szerencsés ezen intézkedés, mert az állami intézetbe járó vendég-növendékek teljesen szabadoknak érzik magukat, a mennyiben anya-intézetük közvetlen fegyelmi hatásköre alól felszabadulnak s a másik intézet rendezetlen fegyelmezési jogát nem igen hajlandók elismerni. Szólni lehetne itt még sok, a gyakorlatban előforduló körülményről, minők a vendég-tanulók felügyelete, a hitoktatók ellenőrzése, a két intézetbeli tanulók sűrűlódása, az iskolahelyiségek és bútorok rongálása, kihágások megtorlásának módja; fűtés, világítás, stb. — Tűrhető állapotot és a felmerülő kényes esetekből való kibontakozást csakis mindkét intézet igazgatójának és tanári karának egyöntetű és erélyes eljárása biztosít. Nézetem szerint tehát a miniszteri rendelet azon intézkedése;